

MÜCBİR SEBEBİN İDARİ DAVA AÇMA SÜRESİNE ETKİSİ

F. Ebru GÜNDÜZ*

ÖZ

İdari dava açma hakkı İdari Yargılama Usulü Kanunu tarafından belirli bir süre ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırlı sürenin kişinin iradesi ve kusuru dışında, önlenemeyen ve öngörülemeyen bir olay sebebiyle kullanılamaması halinde, kişiye bu hakkını kullanabilmesi için bir imkân tanınması gerekir. Mücbir sebep olarak adlandırılabilir olaylar dolayısıyla kullanılmayan dava açma hakkının kişiye tanınması hem hak arama hürriyetinin bir gereğidir hem de idarenin yargısal denetiminin kabul edildiği Anayasa'nın 125'inci maddesine uygun olacaktır. İdari dava açma süresinin hak düşürücü süreye benzediği ve bu yönde yasal bir düzenlemenin bulunmadığı iddiaları, kişilere kullanamadıkları dava açma hakkı için bir imkân vermemenin gerekçesi olarak kabul edilmemelidir.

Anahtar Kelimeler: -İdari dava açma süresi, mücbir sebep, hak arama hürriyeti, idarenin yargısal denetimi, hak düşürücü süre.

THE EFFECT OF FORCE MAJEURE ON THE TERM OF ADMINISTRATIVE LITIGATION

ABSTRACT

The right to bring an administrative action is limited by the Procedure of Administrative Justice Act- for a certain period of time. If this limited period cannot be used due to an unavoidable and unpredictable event, other than the will and defect of the person, an opportunity should be given to the person to use this right. The recognition of the right to bring an action which cannot be used due to the events that may be called as force majeure is a requirement of the right to legal remedies and will be in accordance with the Article 125 of the Constitution, where the judicial review of the administration is accepted. The claims that the term of administrative litigation is similar to final term and that there is no legal regulation in this regard should not be considered as the justification for not giving an opportunity to individuals the right to bring an action they cannot use.

Key Words: *The term of administrative litigation, force majeure, the right to legal remedies, judicial review of administration, final term*

---

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku ABD. Öğretim Üyesi. e-posta: gunduzebru@gmail.com

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih : 14/12/2018

Yayınlanmasının Uygun Görüldüğü Tarih: 12/04/2019

Giriş

Anayasa'nın 2'nci maddesinde yer alan Hukuk Devleti ilkesinin bir gereği olan idarenin yargısal denetimi, 125'inci maddede de, "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır" cümlesi ile açıkça bir anayasal hüküm altına alınmıştır. Bu doğrultuda idarenin eylem ve işlemleri de kural olarak idari yargı mercileri önünde idari davalar vasıtası ile yargısal denetime tabi tutulmuşlardır.

Hak arama hürriyetinin bir aracı olan dava açma hakkı, yasa koyucunun iradesi vasıtasıyla belirli bir süre ile sınırlandırılabilir. İdari davalar olarak kabul ettiğimiz iptal ve tam yargı davalarını açma hakkı da, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 7'nci maddesi gereğince, özel kanunlarında ayrıca bir süre öngörülme hallerde 60 gün ile sınırlandırılmıştır. İdari dava açma hakkına getirilen süre sınırının hak düşürücü süre niteliğinde olduğu genel olarak kabul edilmekte ve bu niteliği gerekçe gösterilerek, kanun ile düzenlenen haller dışında durmayacağı ve uzamayacağı görüşü hem doktrinde hem de yargı kararlarında yaygın bir şekilde ifade edilmektedir. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda dava açma süresinin uzamasına veya durmasına ilişkin birtakım kurallar yer almakla birlikte; mücbir sebeplerin dava açma süresini etkileyip etkilemeyeceğine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Mücbir sebep pek çok hukuki müessese ile ilgili olmakla birlikte, bu konu genellikle idare hukuku ve idari yargılama hukuku kitaplarında, idarenin sorumluluğunu etkileyen bir diğer ifade ile idarenin sorumluluğunu ortadan kaldıran sebeplerden bir tanesi olarak yer almaktadır. Biz ise çalışmamızda mücbir sebebi, idari davalarda dava açma süresini etkileyip etkilememesi açısından ele alacağız.

A- İdari Yargılama Hukukunda Dava Açma Süresi ve Mücbir Sebep

Hak arama hürriyetinin en etkin kullanım aracı olan dava açma hakkı, Anayasa'nın 13'üncü maddesinin¹ bir gereği olarak ancak kanunen öngörülen

¹ **Madde 13:** "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz." Görüldüğü üzere 13'üncü maddede, temel hak ve hürriyetlerin ancak ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak kanunla sınırlandırılabilmesi düzenlenmiştir. Ancak hak arama hürriyetinin düzenlendiği 36'ncı maddede herhangi bir sınırlama sebebi öngörülmemiş olmasına rağmen, hak arama özgürlüğünün sınırsız bir şekilde kabul edilmesi mümkün değildir. Bu hakkın kötüye kullanılmasının önlenmesi amacıyla, devletler tarafından gerekli tedbirlerin alınabileceği, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından da kabul edilmektedir. GÖZÜBÜYÜK A.

makul bir süre ile sınırlandırılabilir. İdari yargılama hukukuna özgü olan ve “idari davalar” olarak adlandırabileceğimiz, iptal ve tam yargı davalarını açma hakkı da İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 7’nci maddesi tarafından, özel kanunlarında ayrıca bir süre öngörülmemiş ise Danıştay ve idare mahkemelerinde 60 gün; vergi mahkemelerinde ise 30 ile sınırlandırılmıştır. “Dava açma süresi” olarak adlandırılan bu süre sınırı, idari davaların geçerli bir şekilde açılacağı, kanunen belirlenmiş ve sınırlı bir zaman dilimi olarak tanımlanabilir². İdarenin hukuka uygunluğunun sağlanması için idarenin eylem ve işlemlerine karşı dava açılabilmesi oldukça önemli olmakla birlikte, idari dava açma hakkının belirli bir süre ile sınırlandırılmasının, idari istikrar ve hukuki güvenliği, aynı zamanda da kamu hizmetinin daha hızlı ve verimli sunulmasını sağlamak amaçlarına hizmet ettiği genel olarak kabul edilmektedir³.

Danıştay tarafından da, dava açma hakkının belirli bir süre ile sınırlandırılmasının sebebi şöyle izah edilmiştir: “*Yasa koyucu, idari işlemlerin sürekli bir biçimde dava açma tehdidi altında kalmasını engelleyebilmek için, idari işlemlerin ilgililerince ve belli sürede dava konusu edilebileceğini öngörerek kamu hizmetinin hızlı ve etkin biçimde yürütülmesini sağlamak istemiştir*”⁴. Özellikle idari işlemlere karşı dava açma hakkının belirli bir süre ile sınırlandırılmasının bir diğer gerekçesi olarak, bu işlemlerin hukuka uygunluk karinelerinden faydalanmalarını gösterebiliriz. Şöyle ki, idari

---

Şeref/ GÖLCÜKLÜ Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s. 278. Bkz: Golder/İngiltere, 21.02.1975, A 18, & 37-38; Monnell et Morris/İngiltere, 02.03.1987, A 115, & 59; Geouffree de la Pradelle/Fransa, 16.12.1992, A 253-b, & 28; Nakleden; GÖZÜBÜYÜK/ GÖLCÜKLÜ, s. 278.

² DURAN Lütfi, “İdari Kazada Dava Açma Müddeti”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9702>, s. 249, E.T., 01.11.2018.

³ AKYILMAZ Bahtiyar/ SEZGİNER Murat/ KAYA Cemil, Türk İdari Yargılama Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara, 2018, s.321. “*Gerçekten, idari eylem ve işlemler, devamlı olarak yargı denetiminin tehdidinde maruz bırakıldığı takdirde, toplum hayatında anormal olan ihtilaflı durumların sonu alınamayacağından, kamu düzeni ihlal edileceği gibi; idari işlemlerde istikrarın sağlanamaması ve bu işlemlerle tesis edilen hukuki durumların aydınlığa kavuşmaması, amme hizmetlerinin düzenli ve verimli bir şekilde işlenmesini engelleyecektir.*” ÇIRAKMAN Erol, “İdari Davalarda Süre”, İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler I, Güneş Matbaası, 1976, Ankara, (s. 190-216), s.191. “... *yönetmelik eylem ve işlemlerin hiçbir süreye bağlı kalınmaksızın, her zaman dava edilebilmesi, idarede istikrar ve kamu hizmetlerinde verimlilik ilkelerini olumsuz yönde etkileyecektir.*” ZABUNOĞLU Yahya K., “İdari Yargıda Dava Açma Süresi”, I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Birinci Kitap: İdari Yargı, 1-4 Mayıs 1990, Ankara, (s. 187-208), s.190. KAPLAN Gürsel, İdari Yargılama Hukuku, Ekin Yayınları, Bursa, 2017, s. 319.

⁴ Dan. 10.D., 31.01.2006, E.2005/9189, K.2006/664.

işlemlere karşı dava açma hakkının belirli bir süre ile sınırlandırılmaması halinde, tesis edildikleri anda hukuka uygunluk karinesinden yararlanan idari işlemlerin sürekli olarak dava tehdidi altında bulunması sonucu doğar. Bu durum da hukuka uygunluk karinesinin bertaraf edilerek, adeta bu karinenin tam aksinin gerçekleşmesine neden olur⁵. Tüm bu sebeplerle idari dava açma hakkının, makul bir süre ile sınırlandırılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

İdari davalara ilişkin dava açma süresinin niteliği, doktrinde uzun zamandır var olan bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmakta⁶ ve genellikle hem yargı kararlarında⁷ hem de doktrinde⁸, hak düşürücü süre olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan idari davalara ilişkin dava açma süresi hak düşürücü süreye benzer özellikler göstermekle birlikte, hak düşürücü süreden farklılaştığı pek çok nokta da bulunmaktadır. Bu sebeple idari dava açma süresinin niteliğinden ziyade bu sürenin sonuçları üzerinde durmak yerinde olacaktır⁹.

Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında değinileceği üzere, mücbir sebebin dava açma süresine etkisi meselesinde hem doktrinde hem de yargı kararlarında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Mücbir sebebin dava açma süresini etkilememesi gerektiği görüşü daha yaygın olarak

⁵ ZABUNOĞLU, s. 190.

⁶ Dava açma süresinin zamanaşımı süresi ve hak düşürücü sürelerle karşılaştırması için bkz: DURAN, s. 238-263; KAPLAN Gürsel, İdari Yargıda Dava Açma Süreleri, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s. 19-25.

⁷ “Dava açma süreleri hak düşürücü süre niteliğindedir ve yasada belirli bir sürenin geçmesi dava hakkını kullanılmaz duruma getirir.” Dan. 6.D., 20.10.1987, E.1987/33, K.1987/942. “İdari yargılamada dava açma ve kanun yoluna başvurma süreleri kendine özgü hak düşürücü süreler olup, kamu düzenini ilgilendirdiğinden taraflarca ileri sürülmesi bile davanın her aşamasında ilgili yargı mercii tarafından re’sen dikkate alınması gereken bir husus olduğu gibi, bu sürelerin durması veya kesilmesini gerektiren durumlar ancak yasal bir düzenlemeyle yapılabilir.” Dan. 3.D., 30.09.2009, E.2009/4122, K.2009/2814.

⁸ ONAR Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, C.III, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1966, s. 1961; AKYILMAZ/ SEZGİNER/ KAYA, Türk İdari Yargılama Hukuku, s.321; ZABUNOĞLU, s. 192-193; KARAVELİOĞLU Celal, İdari Yargılama Usulü Kanunu, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 404.

⁹ Kaplan tarafından da dava açma süresine ilişkin farklı görüşlerin varlığının sebebinin terminoloji meselesi olduğu, bütün görüşlerin dava açma süresinin sonuçlarında birleştiği ifade edilmektedir. KAPLAN, İdari Yargı, s.319. Duran tarafından dava açma süresinin sui generis bir yapıda olduğu ifade edilmiştir. DURAN, s.249. Benzer görüş için bkz: ÇIRAKMAN, s.196. Aynı zamanda doktrinde dava açma süresinin düzenleyici nitelikte olduğu da ifade edilmektedir. ULER Yıldırım, “Yönetmelik Yargıda Dava Müddeti”, I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Birinci Kitap: İdari Yargı, 1-4 Mayıs 1990, Ankara, (s. 209-262), s. 250.

benimsenmekte ve bu düşünceye gerekçe olarak da, dava açma süresinin hak düşürücü nitelikte olması gösterilmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, biz dava açma süresinin niteliğini tespit etme çabasına girişmeden, dava açma süresi ile mücbir sebepler arasındaki ilişkiyi daha iyi belirleyebilmek için, hak düşürücü süre ile idari dava açma süresi arasındaki temel birkaç farklılığa değinmenin faydalı olduğu düşüncesindeyiz. Bu farklılıklara değinmekteki amacımız, mücbir sebeplerin dava açma süresini etkilemeyeceğinin gerekçesi olarak gösterilen hak düşürücü sürenin, dava açma süresinden farklı olduğunu ve dava açma süresinin uzamamasının bir gerekçesi olamayacağını ortaya koymaktır¹⁰.

Hak düşürücü süreler ile idari dava açma süresi arasındaki birinci farklılık; hak düşürücü sürelerin herhangi bir şekilde kesilmesi veya uzaması mümkün değil iken; idari dava açma sürelerinin uzamasının mümkün olmasıdır¹¹. İdari Yargılama Usulü Kanunu'ndaki dava açma süresinin uzamasına ilişkin düzenlemelere örnek olarak, Kanun'un 9'uncu maddesinin 1'inci fıkrasını¹², 11'inci maddesinin 1'inci fıkrasını¹³ verebiliriz.

İkinci farklılık ise; hak düşürücü sürenin kabul edildiği hallerde, sürenin geçmesi ile birlikte süreye konu olan hakkın sona ermesidir. Bu sebeple hak düşürücü sürenin geçmesi ile kişinin hakkını herhangi bir şekilde talep etmesi mümkün değildir, hak artık nihayete ermiştir. İdari davalarda ise dava açma süresinin geçmesi ile kişi sadece yargı merciine başvuru hakkını kaybeder. Dava açma süresinin geçmesi ile iptal davasında, dava konusu işlem hukuka uygun hale gelmeyeceği gibi, tam yargı davasında da, idare tarafından verilen

¹⁰ Ayrıca dava açma süresinin hak düşürücü süre olarak kabul edilmesine rağmen aynı zamanda mahkemeye erişim hakkını imkânsız kılacak derecede katı yorumlanmaması gerektiği de ifade edilmektedir. AKYILMAZ/ SEZGİNER/ KAYA, Türk İdari Yargılama Hukuku, s. 321-322.

¹¹ “Dava müddetinin bazı ahvalde uzaması mümkün ise de, esasa müteallik kanunlardaki sükatu hak müddetlerinin kat’ veya tatile uğraması mevzuu bahis değildir. Hatta, kanunun emrettiği muamelelere tevessül dahi bu müddetlerin cereyanına mani olamaz.” DURAN, s. 256

¹² **Madde 9/1:** “Çözümlemesi Danıştayın, idare ve vergi mahkemelerinin görevlerine girdiği halde, adli (...) yargı yerlerine açılmış bulunan davaların görev noktasından reddi halinde, bu husustaki kararların kesinleşmesini izleyen günden itibaren otuz gün içinde görevli mahkemede dava açılabilir. Görevsiz yargı merciine başvurma tarihi, Danıştaya, idare ve vergi mahkemelerine başvurma tarihi olarak kabul edilir.”

¹³ **Madde 11/1:** “İlgililer tarafından idari dava açılmadan önce, idari işlemin kaldırılması, geri alınması değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan, idari dava açma süresi içinde istenebilir. Bu başvurma, işleme başlamış olan idari dava açma süresini durdurur.”

zararın ortadan kalktığı veya haklılık kazandığı kabul edilemez. Dolayısıyla idari davalara ilişkin süre sınırının, özel hukuktaki dava açma sürelerinden farklı olarak maddi hukuk ile değil, usul hukuku ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz¹⁴. “... İdari yargıdaki dava süreleri maddi hukuku değil, usul hukukunu ilgilendiren bir nitelik taşıdığından, dava süresinin geçirilip geçirilmediği hususunun idari yargı yerince re’sen araştırılması gerekmektedir.... Dava açma süresi hak düşürücü bir süre niteliğindedir. Yani süresinde kullanılmayan dava hakkı düşmekte ve yargı yolu kapanmaktadır”¹⁵. İlgili bölümünü almış olduğumuz kararında da görüldüğü gibi Danıştay, idari yargıdaki dava açma sürelerinin usul hukukunu ilgilendiren bir nitelik taşıdığını ifade etmiş, ancak hak düşürücü süre niteliğinde olduğunu da kabul ederek, hak düşürücü süre niteliğini dava açma hakkının sona ermesi ile ilişkilendirmiştir.

Hak düşürücü süreler ile idari dava açma süreleri arasında bahsetmiş olduğumuz bu iki temel farklılık, idari dava açma süresinin bir hak düşürücü süre niteliği taşımadığını göstermektedir. Dolayısıyla dava açma süresinin hak düşürücü süre niteliğinde olduğunu ve bu sebeple de mücbir sebeplerin dava açma süresini etkilemeyeceğini söylemenin mümkün olmadığı kanaatindeyiz.

B- Danıştay’ın Konuya Yaklaşımı

Konuya ilişkin Danıştay kararlarının pek çoğu, mücbir sebebin dava açma süresini etkilemeyeceği yönündedir. Danıştay nispeten daha az sayıdaki kararında ise mücbir sebebin dava açma süresini etkileyebileceğini kabul etmiştir.

Danıştay’ın mücbir sebebin dava açma süresini etkileyebileceğini kabul ettiği kararlarını ve etkilemeyeceğini kabul ettiği kararları ile bu kararlarında dayandığı gerekçeleri ayrı başlıklar altında inceleyeceğiz.

1- Mücbir Sebebin Dava Açma Süresini Etkileyebileceğini Kabul Eden Kararlar

Pek sıklıkla karşılaşılmamakla birlikte Danıştay’ın mücbir sebebin dava

¹⁴ ÇIRAKMAN, s. 195; KAPLAN, İdari Yargı, s. 320. DURAN ise, “müruru müddet idari davaların kabul şartlarından biri ve başlıcası ve bu itibarla usule değil, esasa taalluk eden bir unsurdur” değerlendirmesinde bulunmuştur. DURAN, s. 240. Benzer görüşte olan Aral tarafından da dava açma süresinin maddi hukuku ilgilendiren bir konu olduğu ifade edilmiştir. ARAL Kenan, Danıştay Muhakeme Usulü, Sevinç Matbaası, Ankara, 1965, s. 198.

¹⁵ Dan. 7.D., 09.07.1987, E.1984/1081, K.1984/1385, Nakleden; GÖZÜBÜYÜK A. Şeref/TAN Turgut, İdare Hukuku C.II, İdari Yargılama Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2014, s. 813.

açma süresine etki edebileceğini kabul ettiği kararlarına rastlanmaktadır. Bu yönde ilk örnek olarak verebileceğimiz eski tarihli bir kararında Danıştay, dava açma süresinin son gününün, 27 Mayıs 1960 tarihi olan bir davada, “Devrim hareketi”nin yapılmış olması ve o gün resmi dairelerin tatil edilmesi nedeniyle ertesi gün açılan davayı kabul etmiştir¹⁶.

Danıştay’ın 1995 yılında Afyon’da meydana gelen depremin dava açma süresini etkileyebilecek bir mücbir sebep olduğuna kabul ettiği kararında; “*Doğal afet gibi kişilerin iradeleri ile değiştiremeyecekleri veya önleyemeyecekleri durumlarda, mücbir sebep halinin gözönünde bulundurulması ve mücbir sebebin ortadan kalkmasından sonraki makul sürede açılan davaların esasının incelenerek karara bağlanması gerek(ir).*” tiğini ifade ettikten sonra, bu görüşünü somut olaya ilişkin olarak şöyle gerekçelendirmiştir; “*Davacının ikamet etmekte bulunduğu Afyon’da 01.10.1995 günü saat 17.57’de Richter ölçeğine göre, 5.9 şiddetinde bir deprem olduğu, sarsıntuların bu tarihten 15 gün kadar önce başlayıp depremden sonra da bir süre devam ettiği bilinmektedir. Depremin ölüm ve yaralanmalara neden olduğu çok sayıda binanın yıkıldığı, kalanının da oturulamaz hale geldiği, halkın uzun süre çadırlarda yaşamak zorunda kaldığı, basında yer alan haberlerden görülmektedir. Depremden sonra yörede yaşayanların tamamına yakınının can derdine düştüğü ve yaşam savaşı verdikleri, kişilerin normal zamanlarda yapabildikleri işlerin hiçbirini yapamayacak bir ortamda buldukları anlaşılmaktadır. Bu şartlar altında, normal süresinden 7 gün sonra açılan davanın, mücbir sebebin ortadan kalkmasından sonra makul sürede yargı yerine başvurulduğu göz önünde tutularak, esas incelenerek sonuçlandırılmak yerine süre aşımı noktasından reddedilmesinde isabet görülmemiştir*”¹⁷.

24.03.1999 tarihli bir diğer kararında ise, mücbir sebep sayılabilecek olaylar dolayısıyla dava açma süresinin etkilenebileceğini kabul eden Danıştay, bunun hak arama özgürlüğünün bir gereği olduğunu ifade etmiş ancak somut olaydaki sağlık raporunun dava açma hakkının kullanılmasını olanaksız kılacak nitelikte olmadığını bu sebeple de mücbir sebep olarak kabul edilemeyeceğini haklı olarak ifade etmiştir¹⁸.

¹⁶ Dan. 5.D., 07.03.1961, E.1960/947, K.1961/608, Nakleden; ÇIRAKMAN, s. 194.

¹⁷ Dan. 4.D., 20.06.1996, E.1995/6183, K.1996/2698.

¹⁸ “*Yukarıda sözü edilen İdari Yargılama Usulü Kanununun ilgili maddelerinde dava açma ve kanun yollarına başvurma sürelerini durduran sebepler sayılmış; ancak, hastalık hali bunlar arasında gösterilmemiştir. Bununla birlikte, söz konusu sürelerin mücbir sebep sayılan durumların varlığı halinde işlememesi de, hak arama özgürlüğünün niteliği ve önemi*

Görüldüğü üzere Danıştay'ın az da olsa “mücbir sebep” kavramını kullanarak dava açma süresinin etkilenebileceğini kabul ettiği kararları bulunmaktadır. Ayrıca Danıştay'ın mücbir sebep olmasa bile hukuken dava açma imkânı bulunmayan hallerde sürenin işlemeyeceğini kabul ettiği kararları da bulunmaktadır¹⁹.

2- Mücbir Sebebin Dava Açma Süresini Etkilemeyeceğini Kabul Eden Kararlar ve Dayanılan Gerekçeler

Danıştay'ın pek çok kararı, mücbir sebebin dava açma süresine etki etmeyeceği yönündedir. Danıştay bu kararlarının çoğunda gerekçe olarak, idari yargılama hukukunda dava açma süresinin kamu düzeninden olduğunu ve hak düşürücü süre niteliğinde bulunduğunu, aynı zamanda da mücbir sebebin dava açma süresini etkileyebileceği yönünde açık bir yasal düzenlemenin bulunmadığını ifade etmiştir.

Danıştay konuyla ilgili yasal bir düzenleme bulunmadığı gerekçesi ile davayı reddettiği kararında; *“İdari yargılamada dava açma ve kanun yollarına başvurma süreleri kendine özgü hak düşürücü süreler olup, kamu düzenini ilgilendirdiğinden taraflarca ileri sürülmesi bile davanın her aşamasında ilgili yargı merci tarafından re'sen dikkate alınması gereken bir husus olduğu gibi bu sürelerin durması veya kesilmesini gerektiren durumlar ancak yasal bir düzenlemeyle yapılabilir.”* diyerek, bu yöndeki kanaatini ifade etmiştir²⁰.

Danıştay'ın dava açma süresi hak düşürücü nitelikte olduğu için mücbir sebepler ile dava açma süresinin uzamadığını kabul ettiği bir kararının ilgili kısmı ise şu şekildedir; *“Temyiz isteyenin, tebliğ tarihinden bir süre sonra, 20.10.1983 tarihinde ameliyat geçirdiği, bu nedenle olayda mücbir sebep hali*

---

itibariyle gereklidir. Hak arama özgürlüğünün kullanılması bakımından, kişinin iradesi dışında gelişen afet ve felaketler, savaş hali ve benzeri durumlara, bu hakkın kullanılmasını olanaksız kılan çok ağır hastalık halleri, mücbir sebep sayılabilecek niteliktedir. / Olayda, kararın düzeltilmesi istemine ilişkin dilekçeye ekli raporun başvuruda bulunma hakkının kullanılmasını olanaksız kılacak ağırlıkta bir hastalık haline ilişkin olmaması ve esasen dilekçenin de raporun kapsadığı tarihler içerisinde verilmiş olması karşısında, anılan raporun, kararın düzeltilmesi başvurusu için kanunen öngörülen süreyi durduracak bir mücbir sebep hali olarak kabulü mümkün görülmemiştir.” Dan. 7.D., 04.03.1999, E.1999/653, K.1999/1305.

¹⁹ Örneğin, 5434 sayılı Emekli Sanığı Kanunu'nun yargı mercilerine başvurmayı engelleyen hükmünün Anayasa Mahkemesi tarafından iptali üzerine, bahse konu hüküm dolayısıyla hakkında dava açılmayan işlemlere karşı açılan davalarda Danıştay, dava açmanın hukuken mümkün olmadığı hallerde dava açma süresinin işlemeyeceğine karar vermiştir. Dan. 5.D., 20.04.1965, E.1963/2050, K.1965/934, Nakleden; ÇIRAKMAN, s. 194.

²⁰ Dan. 3.D., 18.11.2015, E.2015/111248, K.2015/8282.

bulunduğu yolundaki iddiasına gelince; Dava açma süresi hak düşürücü bir süre niteliğindedir. Yani, süresinde kullanılmayan dava hakkı düşmekte ve yargı yolu kapanmaktadır. Bu süre zorlayıcı nedenlerle (mücbir sebeplerle) durmaz ve kesilmez. Başka bir ifade ile, hastalık halinde dava açma süresinin uzatılması veya yeniden canlanması mümkün bulunmamaktadır./ Kaldı ki, davacı tarafından ibraz edilen 31.3.1984 günlü doktor raporu ve diğer belgeler de, olayda bir mücbir sebep halinin bulunduğunu kanıtlayacak nitelikte görülmemiştir”²¹. Görüldüğü üzere Danıştay bu kararında, mücbir sebeplerin dava açma süresini etkilemeyeceğini ifade etmiş, ardından da sağlık raporunun mücbir sebep olarak kabul edilemeyeceği değerlendirilmesinde bulunmuştur.

Danıştay bir diğer kararında da dava açma süresinin, hak düşürücü nitelik taşımamasına ilaveten kamu düzeniyle de ilgili olduğunu belirterek, süre aşımı nedeniyle davanın reddine karar verilmesini hukuka uygun bulmuştur²².

Danıştay konu ile ilgili bazı kararlarında ise, davacıların Vergi Usul Kanunu ile Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun uygulanabileceği yönündeki iddialarını reddederek, dava açma süresinin uzamasını kabul etmemiştir. Örneğin Danıştay bu yöndeki bir kararında şu değerlendirmede bulunmuştur; *“Vergi Usul Kanunu ile vergi ödevlerinin yerine getirilmesine ilişkin süreleri keseceği öngörülen ‘mücbir sebep’ halleri, vergi mahkemesindeki dava açma süresini kesmez./ Bu nedenle, ‘hastalık’ hali, vergi mahkemesindeki dava açma süresini etkilemez.”²³.*

Danıştay kararına konu benzer bir olayda da davacı, İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 31’inci maddesiyle Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’na ve

²¹ Dan. 7.D., 09.07.1984, E.1984/1081, K.1984/1385.

²² *“İdari yargılama hukukunda dava açma sürelerinin kamu düzeniyle ilgili olduğu ve hak düşürücü süre niteliği taşıdığı ancak, yasada öngörülen hallerde uzayacağı, duracağı ve kesileceği gözönüne alındığında, 26.12.1990 gününde kurulmuş sayılan dava konusu olumsuz işleme karşı davanın en geç 24.1.1991 tarihinde açılması zorunlu olduğu halde bu süre geçirildikten sonra ve 18.2.1991 tarihinde açılan davanın süre aşımı nedeniyle reddi gerekirken, davanın esası incelenerek verilen ısrar kararında yasaya uygunluk görülmemiştir.”* DİDDGK, 3.03.1998, E.1996/244, K.1998/45.

²³ Dan. 3.D., 05.10.2006, E.2006/1488, K.2006/2447. *“Vergi Usul Kanunu’nun vergi ödevinin zamanında yerine getirilmesini engelleyen zorlayıcı nedenlerin (mücbir sebeplerin) varlığı halinde sürelerin işlemeyeceği yolundaki 15. maddesi, vergi mahkemesi kararının temyizi için öngörülen süre yönünden uygulanmaz. / bu nedenle, davacı vekilinin vergi mahkemesi kararını, sağlık özü (geçici iş göremezlik) nedeniyle süresinde temyiz edemediği, bu nedenle de sonradan yapılan temyiz isteminin mahkemece süreden reddedilmesinin hukuka aykırı olduğu yolundaki iddiasına itibar edilmemiş ve temyiz isteminin süreden reddi yolundaki kararın temyizi isteminin reddine karar verilmiştir.”* Dan. 3.D., 02.10.2007, E.2006/4355, K.2007/2579.

Vergi Usul Kanunu'na atıfta bulunulduğunu, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 167'nci maddesi ve Vergi Usul Kanunu'nun 13'üncü maddesinde usulüne uygun rapor ile belgelendirilen hastalık hallerinin süreyi uzatacağı açıkça hükme bağlanmış olmasına karşın, ağır hastalık nedeniyle aldığı 20 günlük raporun kabul edilmemesinin yasal olmadığını ileri sürerek kararın bozulmasını istemiştir. Danıştay'ın ilgili Dairesi ise, davacının iddialarını yerinde görmeyerek, dava açma süresinin uzamayacağını kabul eden ilk derece mahkemesinin kararını onamıştır²⁴.

Danıştay, mücbir sebebin dava açma süresini etkilemeyeceğinin bir diğer gerekçesi olarak, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 31'inci maddesi ile HMK'ya atıfta bulunulan konular arasında süreye ilişkin herhangi bir hususun bulunmamasını: *“Dayandığı hukuki ve kanuni nedenlerle gerekçesi yukarıda açıklanan Vergi Mahkemesi kararı, aynı gerekçe ve nedenlerle Dairemizce de uygun görülmüş olup, temyiz istemine ilişkin dilekçede ileri sürülen iddialar; sözü geçen kararın bozulmasını sağlayacak durumda bulunmamaktadır. Her ne kadar davacı tarafından yetkili şirket müdürünün 16.1.2006 tarihinde hastalanması nedeniyle 16.1.2006 ila 31.1.2006 tarihleri arasında raporlu bulunduğu, bu sebeple söz konusu sürede dava ikame edilemediği ileri sürülmekte ise de; 213 sayılı Vergi Usul Kanununun mücbir sebepler başlığı altında yer alan 13. maddesinin 1. fıkrasında, vergi ödevlerinden birinin yerine getirilmesine engel olabilecek derecede ağır kaza ve ağır hastalık hallerinin mücbir sebep olarak kabulünün gerektiği belirtilmiş olup, anılan Yasanın 13. maddesinde sayılan mücbir sebepler vergi ödevlerinin yerine getirilmesine ilişkin süreleri keseceğinden, vergi ve ceza muhataplarının adlarına tarh olunan vergi ve kesilen cezalara karşı açacakları dava; dava açma sürelerini kesmeyip, dava açma mükellefin ödevlerinden sayılamayacağından ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu ile bu Kanunun 31. maddesiyle yollamada*

²⁴ Dan. 4.D., 03.12.1998, E.1998/1954, K.1998/4715. Danıştay'ın iş göremezlik raporunun dava açma süresini etkilemeyeceğine ilişkin benzer gerekçe ile reddettiği bir diğer kararının ilgili bölümü şöyledir: *“İdari davaların açılması ve kanun yollarına başvurulmasında geçerli kılınan süreler ve bu sürelerin başlaması, durması ve uzaması İdari Yargılama Usulü Kanununda düzenlenmiştir. Yasanın 31'inci maddesinin 2'nci fıkrasında; 2577 sayılı Yasa ile maddenin yukarıda değinilen 1'inci fıkrasında Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa yapılan gönderme uyarınca uygulanması gereken kurallar saklı tutularak, vergi uyumsuzluklarının çözümünde Vergi Usul Kanununun ilgili hükümlerinin uygulanacağını öngören düzenlemesi de vergi ödevi olmayan ve dava açma hakkının kullanılmasının uzantısı olan temyiz yoluna başvurmada, Vergi Usul Kanununun, vergi ödevinin zamanında yerine getirilmesini engelleyen zorlayıcı nedenlerin varlığında sürelerin işlemeyeceğine ilişkin 15'inci maddesinin uygulanmasına olanak bulunmamaktadır.”* Dan. 3.D., 01.10.2007, E.2006/4355, K.2007/2579.

bulunulan Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun, İdari Yargılama Usulünde tatbik edilmesi gereken maddeleri arasında, dava açma süresinin hastalık veya sair mücbir sebepler halinde duracağına dair bir hüküm de yer almadığından ileri sürülen iddiada isabet bulunmamaktadır. Kaldı ki, rahatsızlığı nedeniyle davasını bizzat açamayan davacının davasını her zaman için tayin edeceği bir vekil vasıtasıyla süresinde açması da mümkündür.”²⁵.

Danıştay’ın mücbir sebebin dava açma süresini etkileyemeyeceğini kabul ettiği kararlarında ifade ettiği bir diğer gerekçesi ise vekil aracılığı ile dava açma olanağının bulunabilmesidir. Aynı zamanda Danıştay bu yöndeki bir kararında, mücbir sebebin dava açma süresini etkilememesinin bir diğer gerekçesi olarak İdari Yargılama Usulü Kanunu’nda mücbir sebebe ilişkin bir düzenleme bulunmamasını göstermiştir. Danıştay bu kararında şu ifadeleri kullanmıştır; “Öte yandan davacı tarafından dava dilekçesinde hastalığına ilişkin bir rapor eklenerek, durumunun mücbir sebep olarak kabul edilip, davanın süresinde açılmış sayılması istenilmekte ise de; gerek davacının tayin edeceği bir vekille dava açabilme olanağının bulunması, gerekse de 2577 sayılı Yasada ‘mücbir sebep’ konusunda bir düzenlemeye yer verilmemiş olması karşısında istemin kabulüne olanak bulunmamaktadır.”²⁶.

Danıştay’ın mücbir sebebin dava açma süresini etkilemeyeceğini kabul ettiği kararlarında, mücbir sebep olduğu iddia edilen şeyin genellikle bir sağlık raporu olduğu görülmektedir. Bu şekilde iş göremezlik raporlarının mücbir sebep olarak kabulü mümkün değildir. Bu sebeple mücbir sebebin dava açma süresini etkileyip etkilememesinin ve neyin mücbir sebep olarak kabul edilebileceğinin farklı şeyler olduğu gözden kaçırılmamalı ve her ikisi ayrı ayrı incelenmelidir. Biz de çalışmamızda her ikisini ayrı ayrı inceleyeceğiz.

C- Mücbir Sebebin İdari Dava Açma Süresini Etkileyebilmesinin Hukuki Dayanakları

Çalışmamızın buraya kadar ki kısmında da ifade ettiğimiz gibi, mücbir sebebin idari davalara etkisi bakımından hem doktrinde hem de Danıştay kararlarında genel eğilim, mücbir sebeplerin dava açma süresini etkilemeyeceği yönündedir. Bir üst başlıkta yer verdiğimiz Danıştay kararlarında görüldüğü üzere, genel eğilim genellikle dava açma süresinin hak düşürücü nitelikte olması, bu yönde bir yasal düzenleme olmaması, İdari Yargılama Usulü Kanunu ile HMK’ya atf yapılan konular arasında süreye ilişkin bir düzenlemenin yer

²⁵ Dan. 9.D., 20.05.2008, E.2007/906, K.2008/2530.

²⁶ Dan. 10.D., 19.06.1996, E.1996/4851, K.1996/3756.

almaması, davanın vekil aracılığı ile açılma imkânının bulunması gibi bazı gerekçelere dayanılmıştır.

Kanaatimizce mücbir sebebin idari dava açma süresini etkileyebileceği kabul edilmelidir. Bu yönde yapılacak bir yasal düzenleme ile konuya ilişkin tüm tereddütler giderilmelidir. Ancak mevcut durumda mücbir sebebin dava açma süresini etkileyebilmesi için yasal düzenleme bulunması da gerekmemektedir²⁷. Mücbir sebebin dava açma süresini etkileyebilmesi gerektiği yönündeki kanaatimizi bu şekilde belirttikten sonra, dayandığımız hukuki gerekçeleri ayrı başlıklar altında ele alacağız.

1- HMK ve CMK'daki Eski Hale Getirme Müessesesi ile Konunun Değerlendirilmesi

HMK ve CMK'da, kaçırılan sürelerle ilişkin “Eski Hale Getirme”²⁸ müessesesi kabul edilmiştir. Biz de öncelikle idari yargılama hukukunda kabul edilmeyen eski hale getirme müessesini genel hatları ile ele alarak, idari yargılama hukukundaki dava açma süresine ilişkin katı yorumun bu müessese ile değerlendirilmesini yapacağız.

HMK'nın 94'üncü maddesinin 3'üncü fıkrasında “*Kesin süre içinde yapılması gereken işlemi, süresinde yapmayan tarafın, o işlemi yapma hakkı ortadan kalkar*” düzenlemesine; 95'inci maddesinde ise “*Elde olmayan sebeplerle, kanunda belirtilen veya hâkimin kesin olarak belirlediği süre içinde bir işlemi yapamayan kimse, eski hâle getirme talebinde bulunabilir.*” düzenlemesine yer verilmiştir. 94'üncü maddenin 3'üncü fıkrasında açıkça ifade edildiği gibi, kesin süre içerisinde yapılması gereken bir işlem yapılmadığında, kişinin işlem yapma hakkı sona erecektir. Dolayısıyla medeni yargılamadaki eski hale getirme, hak düşürücü nitelikteki süreler için kabul edilmiş bir hukuki müessesedir. Eski hale getirme müessesesi maddi hukuka değil, yargılama hukukuna ilişkin süreler için kabul edilmiştir²⁹. Bu sürelerin kişi tarafından elde olmayan sebeplerle kaçırılması halinde Kanun'un 95'inci maddesine göre eski hale getirme talebinde bulunulabilir. Eski hale getirme müessesesinin hak arama özgürlüğü, adil yargılanma hakkı ve hukuki

²⁷ KAPLAN, Dava Açma Süresi, s. 148.

²⁸ HMK'da kullanılan “Eski Hale Getirme” kavramının yanıltıcı olduğu, burada eski hale getirilen bir işlemin bulunmadığı, sadece süresinde yapılamayan bir işlemin yapılmasına imkân tanındığı ifade edilmiştir. ATALI Murat/ ERMENEK İbrahim/ ERDOĞAN Ersin, Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2018, s. 317.

²⁹ ATALI/ ERMENEK/ ERDOĞAN, s. 317.

dinlenilme hakkı ile aralarında yakın bir ilişki bulunduğu³⁰, aynı zamanda eski hale getirme müessesesinin, silahların eşitliği ilkesinin de bir gereği olduğu ve bu müessese ile eşitsizliğin bertaraf edilmiş olduğu kabul edilir³¹.

Medeni yargılama hukukunda eski hale getirme müessesesinin kabul edilebilmesi için sürenin kesin olması ve sürenin elde olmayan bir sebep ile kaçırılması gerekir. Elde olmayan sebebin, tarafın iradesi dışında gerçekleşen ve objektif bir engel veya durum olması³² aynı zamanda bu sebebin, ilgilinin kusuru olmaksızın gerçekleşmiş olması gerekir³³. Somut olayda eski hale getirme sebebi olduğu iddia edilen olayın değerlendirmesi ise, yargı mercii tarafından yapılacaktır³⁴.

HMK'daki düzenlemeye benzer şekilde CMK'nın "Eski Hale Getirme" başlıklı 40'ıncı maddesinde de "*Kusuru olmaksızın bir süreyi geçirmiş olan kişi, eski hale getirme isteminde bulunabilir.*" düzenlemesi yer almaktadır. Görüldüğü gibi, maddede süreye ilişkin herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Dolayısıyla eski hale getirme, CMK'da düzenlenmiş olan hak düşürücü süreler için de uygulanabilecek hukuki bir müessesedir. Eski hale getirme müessesesinin ceza muhakemesi hukukunda uygulanmasında da ilgili maddede ifade edildiği gibi, kişinin kusuru olmaksızın bir süreyi kaçırmış olması gerekir.

Taraflar arasında eşitlik ilkesine dayalı bir sistemin söz konusu olduğu medeni yargılama hukuku ile suç ve cezalara ilişkin ceza yargılamasında eski hale getirme müessesesinin kabul edilerek, kaçırılan sürelerle ilişkin kişilere yeni bir imkân tanımak mümkün olduğu halde, idarenin hukukilik denetiminin çok önemli olduğu ve daha güçsüz konumdaki bireylerin idare karşısında korunmasının en etkin vasıtası olan dava açma hakkına ilişkin sürenin katı yorumlanması, idari davaların varlık amacına uyum sağlamayacaktır.

---

³⁰ ERDÖNMEZ Güray, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, C. I, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2017, s. 474-475.

³¹ ERDÖNMEZ, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, s. 475.

³² KURU Baki/ ARSLAN Ramazan/ YILMAZ Ejder, Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 717; ARSLAN Ramazan/ YILMAZ Ejder/ TAŞPINAR AYVAZ Sema, Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 176.

³³ ERDÖNMEZ, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, s. 476.

³⁴ ATIL/ ERMENEK/ ERDOĞAN, s. 318; ERDÖNMEZ, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, s. 477.

HMK'daki eski hale getirme müessesesi, mücbir sebepleri de içermektedir, aynı zamanda ondan daha geniş bir içeriğe sahiptir³⁵. Medeni yargılama hukuku için, kişinin süreyi kaçırma sebebinin iradesi dışında gerçekleşmesi ve bunun ispatlanması yeterlidir. İdari yargılama hukukunda ise kaçırılan dava açma süresi için kişiye bir hak tanınması, HMK ve CMK'daki kadar geniş yorumlanamaz³⁶. İdari yargılama hukukunda sürelerin uzaması ancak kanunda ifade edilen sınırlı hallerde ve somut olayda yargı mercii tarafından mücbir sebep olarak değerlendirilecek durumlarda kabul edilebilir.

İdari davalara ilişkin dava açma süresi kamu düzeninden olduğu için dava açma süresini etkileyebileceği kabul edilen olayların hakkın kötüye kullanılmasına yol açmaması ve dava açma hakkının belirli bir süre ile sınırlandırılmasını anlamsız kılacak bir esnekliğe de fırsat vermemesi gerekir. İdari dava açma hakkının belirli bir süre ile sınırlandırılmasındaki temel sebeplerden bir tanesi olan, idari istikrarı sağlamak ilkesi de dava açma süresinin uzamasına ilişkin yapılan değerlendirmelerde göz önünde bulundurulmalı; medeni yargılamadaki ve ceza yargılamasındaki sürelerde olduğu gibi, dava açma süresinin idari yargılama hukukunda geniş yorumlanması kabul edilmemelidir. Ancak mücbir sebeplerin idari dava açma süresini etkilemeyeceği şeklindeki katı bir yorumdan da kaçınılmalıdır.

2- İYUK'ta HMK'ya Atıf Yapılmayan Hallerin İdari Yargılama Hukukunda Uygulanabilirliği

Bilindiği üzere İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 31'inci maddesinde HMK hükümlerinin uygulanacağı konular tek tek sayılmıştır. Bu sayılan konular arasında sürelerle ilişkin herhangi bir hususa yer verilmemiştir. Bu noktada İdari Yargılama Usulü Kanunu ile açıkça atıfta bulunulmayan konularda HMK'nın uygulanıp uygulanamayacağı diğer bir ifade ile İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda düzenlenmeyen hallerde HMK'nın uygulanabilmesi için bu yönde açık bir yasal düzenlemenin gerekip gerekmediği tartışma konusu olmaktadır.

Doktrinde konuya ilişkin iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. İlk görüşe göre, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda açıkça atıfta bulunulmayan hallerde, karşılaşılan boşluklar idari davaların niteliğine uygun düştüğü ölçüde HMK

³⁵ ERDÖNMEZ, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, s. 476.

³⁶ İdari davalara ilişkin sürenin uzamasının HMK'daki eski hale getirme müessesesinde olduğu gibi geniş yorumlanması yönündeki görüş için bkz: EVREN Çınar Can, "İdarenin Sorumluluğunu Etkileyen Neden Olarak Mücbir Sebep", GÜHFD, C. XIV, Y. 2010, S.1, (s. 263-297), s. 279.

hükümleri uygulanarak doldurulabilir³⁷. Konuya ilişkin diğer görüş ise, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda açıkça atıfta bulunulmayan hallerde HMK hükümlerinin uygulanamayacağı yönündedir³⁸.

Danıştay da, HMK'daki eski hale getirmenin mülga Hukuk Usulü Muhakemesi Kanunu'ndaki karşılığı olan "hali sabıka irca" müessesinin, idari dava açma süresine ilişkin olarak da uygulanması gerektiği yönündeki iddia üzerine, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 31'inci maddesinde yollamada bulunulmayan HMK hükümlerinin idari yargıda uygulanamayacağına karar vermiştir³⁹.

Kanaatimizce İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda açıkça atıfta bulunulmayan konularda idari yargılama hukukunun niteliğine uyduğu ölçüde HMK hükümlerinin uygulanmasında bir sakınca bulunmamaktadır. İdari yargılama hukukunda var olan bir boşluğun doldurulmasında HMK hükümlerinden faydalanılabilmelidir. Lakin idari yargılama hukukundaki boşluğun doldurulabilmesi için bir hükme ihtiyaç bulunmaktadır. HMK'da düzenlenmiş olan eski hale getirme müessesesinin idari yargılama hukukunda medeni yargılama hukukunda olduğu gibi geniş uygulanması daha önce de ifade ettiğimiz gibi mümkün kabul edilmemeli, ancak var olan boşluğun doldurulmasında idari yargılama hukukunun el verdiği ölçüde bu müesseseden faydalanılabilmelidir. Dolayısıyla İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 31'inci maddesi ile HMK'ya atıfta bulunulan konular arasında süreye ilişkin bir hususun yer almamış olması, mücbir sebebin dava açma süresini etkilememesinin bir gerekçesi olamaz. HMK'daki düzenlemenin aynen idari yargılama hukukunda uygulanması gerekmemekte ancak mücbir sebeplerin dava açma süresini etkilemesi noktasında HMK'daki düzenlemeden kıyasen faydalanılabilmelidir.

3- Konunun AİHS'nin 6'ncı Maddesi ve Anayasa'nın 90'ıncı Maddesi Kapsamında Değerlendirilmesi

AİHS'nin 6'ncı maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı ile ilgili pek çok hak ve ilkedden bir kısmı, aynı maddede açıkça ifade edilmiştir. Bu hak ve ilkelerin diğer kısmının ise zımnen 6'ncı madde ile hüküm altına alındığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından yapılan genişletici yorumlar ile kabul edilmektedir⁴⁰.

---

³⁷ ÇAĞLAYAN Ramazan, İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2018, s. 239.

³⁸ AKYILMAZ/ SEZGİNER/ KAYA, İdari Yargılama Hukuku, s. 706.

³⁹ Dan. 10.D., 06.02.1996, E.1994/7486, K.1996/346.

⁴⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 6'ncı maddenin geniş yorumlanması gerektiğini bir

Her ne kadar AİHS'nin 6'ncı maddesinde medeni hak ve yükümlülükler ile ceza hukukuna ilişkin olarak adil yargılanma hakkı ifade edildiyse de, AİHM, adil yargılanma hakkının kapsamını genişletici yorum yaparak, sonucu itibariyle medeni hak ve yükümlülükleri ihlal ettiği ölçüde tüm yargılamaları bu madde kapsamında değerlendirmektedir. Ayrıca uyuşmazlığa uygulanacak mevzuat ve uyuşmazlığı çözmek ile yetkili kılınmış organın yapmış olduğu nitelermeyi de belirleyici ölçüt olarak kabul etmemektedir⁴¹. Mahkeme, önüne gelen bir davanın konusunu oluşturan hakkın iç hukuktaki nitelendirmesi ile kendisini bağlı kabul etmemekte, devlet ile kişi arasındaki bir uyuşmazlığın konusu olan hakkın medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin olup olmadığını kendi içtihatlarına göre değerlendirmektedir⁴². Bu bağlamda mülkiyet hakkı, bir meslek, sanat veya başka bir iktisadi faaliyetin yürütülmesi, idarenin hizmet kusuru işleme sonucu oluşan zararın tazmini, idarenin takdir yetkisini kullanımı sonucu tesis edilen işlemler ile ilgili uyuşmazlıklar gibi pek çok uyuşmazlık Sözleşmenin 6'ncı maddesinin kapsamı içerisinde kabul edilmiştir⁴³. Bu sebeple 6'ncı maddenin özellikle ilk fıkrasının⁴⁴ medeni, idari ve ceza yargılama hukuku dâhil bütün yargılama sistemlerini etkilediği kabul edilmelidir⁴⁵.

kararında şöyle ifade etmiştir; “Sözleşme çerçevesindeki demokratik bir toplumda, adaletin hakkaniyete uygun olarak yerine getirilmesi hakkı çok önemli bir yer tuttuğundan, md. 6/1'in dar yorumlanması bu hükmün amacı ve gayesine uygun olmaz.” Delcourt v. Belgium, 17.01.1970, Series A, No. 1 EHRR 355, para.25, Nakleden; İNCEOĞLU Sibel, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı- Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler, Beta Yayınları, İstanbul, 2013, s. 5.

⁴¹ GÖLCÜKLÜ Feyyaz, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ‘Adil Yargılanma’”, http://politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/49/1/15_feyyaz_golcuklu.pdf, s. 203, E.T., 26.10.2018.

⁴² İNCEOĞLU, s. 21.

⁴³ GÖLCÜKLÜ Feyyaz, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ‘Adil Yargılanma’”, http://politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/49/1/15_feyyaz_golcuklu.pdf, s. 204-205, E.T., 26.10.2018. DEMİRKOL Selami, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında ‘Adil Yargılanma Hakkı’”, http://www.danistay.gov.tr/upload/3_adilyargilamahakki.pdf, E.T. 26.10.2018.

⁴⁴ **Madde 6/1:** “Herkes, gerek medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar, gerek cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini isteme hakkına sahiptir. Hükmü açık oturumda verilir; ancak, demokratik bir toplumda genel ahlak, kamu düzeni ve ulusal güvenlik yararına, küçüklerin korunması veya davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veya davanın açık oturumda görülmesinin adaletin selametine zarar verebileceği bazı özel durumlarda, mahkemenin zorunlu göreceği ölçüde, duruşmalar dava süresince tamamen veya kısmen basına ve dinleyicilere kapalı olarak sürdürülebilir.”

⁴⁵ İNCEOĞLU, s. 8.

AIHS'nin 6'ncı maddesinde açıkça ifade edilmemiş olsa da adil yargılanma hakkının mahkemeye başvurma hakkını da içerdiği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından kabul edilmektedir⁴⁶. Kişilere yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkemeye başvurma hakkı tanınmadığı sürece, adil yargılanma hakkının varlığını kabul etmek anlamsız olacaktır.

AIHS'nin 6'ncı maddesinde ve Anayasa'nın 36'ncı maddesinde ifade edilmiş olan adil yargılanma hakkı gereğince, kişilere makul bir süre içerisinde yargı mercilerine başvurma hakkı tanınması ve aynı zamanda da kişilerin kendi kusurları dışında gerçekleşen, önlenemeyen ve öngörülemeyen olaylar sebebiyle kullanılamayan dava açma hakkının kullanılabilmesi için makul bir süre tanınması gerekir.

İdari yargılama hukukunda mücbir sebeplerin dava açma süresini uzatmayacağı görüşüne gerekçe olarak, bu yönde bir kanuni düzenleme bulunmaması gösterilmektedir. Ancak Anayasa'nın 90'uncü maddesinin son cümlesi gereğince, temel hak ve hürriyetlere ilişkin kanunlarımız ile uluslararası sözleşme hükümleri arasında bir çelişkinin varlığı halinde uluslararası sözleşmeye üstünlük tanınacaktır. Dolayısıyla mücbir sebep nedeni ile bireylerin kullanamadıkları dava açma haklarını kullanmalarına engel olarak hukukumuzda bu yönde bir kanuni düzenleme olmaması gerekçe olarak kabul edilmemeli, kişilere kaçırdıkları dava açma süresi için makul bir dava açma hakkının tanınması, AIHS'nin 6'ncü maddesinde ifadesini bulan, adil yargılanma hakkının bir gereği olarak kabul edilmelidir. Mücbir sebepler dolayısıyla dava açma süresinin uzaması, adil yargılanma hakkının bir gereği olduğu için AIHS'nin 6'ncü maddesinin kapsamına dâhildir ve temel hak ve hürriyetler bakımından AIHS bizim iç hukukumuzda öncelikle uygulanmak zorundadır.

Mücbir sebebin varlığı halinde dava açma süresinin etkilenmeyeceği yolunda bir kanuni düzenleme bulunsa dahi, Anayasa'nın 90'uncü maddesinin son cümlesine göre Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine öncelik tanınarak, kişiye elinde olmayan bir sebeple kaçırdığı dava açma hakkının tanınması gerekirken; bu yönde açık bir yasal düzenleme bulunmamasını, kişiye dava açma hakkı verilmemesine gerekçe olarak sunmak mümkün değildir.

4- Konunun Anayasa'nın 13'üncü Maddesi Kapsamında Değerlendirilmesi

Anayasa'nın 13'üncü maddesinde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması konusu düzenlenmiş ve sınırlandırmanın sınırları, bir diğer

---

⁴⁶ İNCEOĞLU, s. 5.

ifade ile temel hak ve hürriyetler sınırlandırılırken dikkat edilmesi gereken hususlar hüküm altına alınmıştır. Bahsi geçen maddeye göre, bir temel hak ve hürriyet Anayasa'nın ilgili maddesinde belirtilmiş olan sınırlama sebeplerinden birine dayanılarak ve ancak kanunla sınırlanabilecektir. Bu sınırlama yapılırken de, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı hareket edilmemesi ve hakkın özüne dokunulmaması gerekecektir.

Bilindiği gibi dava açma hakkı, hak arama hürriyetinin bir gereğidir. Kişinin elinde olmayan ve mücbir sebep olarak değerlendirilebilecek bir olay nedeniyle kullanamadığı dava açma hakkının daha sonra kendisine tekrar tanınması da bu hakkın doğal bir sonucudur. Dolayısıyla mücbir sebep yüzünden kullanılamayan dava açma hakkının kişiye tanınmaması, hak arama hürriyetinin sınırlandırılması anlamına gelecektir. Herhangi bir sebeple bu hakkın sınırlandırılabilmesi için de açık bir yasal düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. İdari dava açma süresinin mücbir sebep dolayısıyla kaçırılması halinde kişiye ilave bir dava açma hakkının tanınmamasının gerekçesi olarak, yasal bir düzenlemenin olmaması hem doktrinde⁴⁷ hem de yargı kararlarında dile getirilmektedir. Ancak bu iddiaların aksine, mücbir sebep yüzünden kaçırılan dava açma hakkının kişiye tanınması bu hakkın doğal bir sonucudur ve bu hakkın kısıtlanabilmesi için açık bir yasal düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır⁴⁸. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda mücbir sebep dolayısıyla kaçırılan dava açma süresinin kişiye tanınmayacağı yönünde açık bir yasal düzenleme bulunmadığı sürece⁴⁹, kaçırılan süre dolayısıyla dava açma hakkının tanınmaması yönünde yapılan uygulamalar, Anayasa'nın 13'üncü maddesine açıkça aykırı olacaktır⁵⁰.

⁴⁷ Candan, kişilerin birbirleri ve idare ile olan ilişkilerinde etkili olan mücbir sebebin, idari yargılama usulünde rol oynamayacağını ifade etmiştir. CANDAN Turgut, Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu, PWC Yayınları, İstanbul, 2015, s. 397.

⁴⁸ Mücbir sebeplerin dava açma süresini etkileyebileceğine ilişkin açık bir yasal düzenleme olmasa dahi, bir üst başlıkta bahsettiğimiz gibi Anayasa'nın 90'ıncı maddesinin son cümlesi gereğince, dava açma süresinin uzaması gerektiği kanaatindeyiz.

⁴⁹ Ancak biz bu yönde yapılacak bir yasal düzenlemenin de bir üst başlıkta da ifade ettiğimiz gibi, Anayasa'nın 90'ıncı maddesi gereğince uygulama kabiliyeti olmadığı kanaatindeyiz.

⁵⁰ Doktrinde Karavelioğlu tarafından ise, temel hak ve hürriyetler madde 13'e göre sınırlanabileceğinden, dava açma süresinin uzamasının, durmasının ve kesilmesinin ancak 13'üncü madde gereğince, kanunun gösterdiği hallerde mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca yazar, kanun ile belirlenen dava açma süresinin kıyas ve yorum yoluyla uzayıp kısaltılamayacağını belirtmiştir. Aynı zamanda yazar mücbir sebebin dava açma süresini etkilememesinin kabul edilmesinin hak kayıplarına neden olacağını bu sebeple de bir yasal düzenleme yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak mücbir sebebin dava açma süresini

Yine bir temel hak ve hürriyete getirilen sınırlamanın Anayasa'nın 13'üncü maddesine uygun olabilmesi için, yapılan sınırlamanın hakkın özüne dokunmaması gerekir. Konumuz açısından bu husus ile ilgili şöyle bir değerlendirmede bulunabiliriz; mücbir sebepten dolayı dava açma süresinin uzamayacağı yönündeki bir yasal düzenleme hem Anayasa'nın 90'ıncı maddesinin son cümlesi gereğince uygulanamayacak hem de bu sınırlama hakkın özüne müdahale niteliği taşıyacaktır. Kişilere tanınmış olan dava açma hakkının kullanılabilmesi belirli bir süre ile sınırlandırılabilir ancak bu hakkın kişinin iradesi dışında ve kusuru olmaksızın meydana gelen mücbir sebepler dolayısıyla kullanılmayacağını kabul etmek, ifade ettiğimiz gibi hakkın özüne müdahale içerir.

5- İdari Dava Açma Süresi Konusunda Anayasa Mahkemesi'nin Genişletici Yorumu

Anayasa Mahkemesi son dönemlerde idari dava açma süresi ile ilgili bireysel başvurular neticesinde vermiş olduğu kararlarında, dava açma süresinin hak arama hürriyeti ile olan yakın ilgisinden bahsederek, kişi lehine geniş yorum yapmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, vermiş olduğu pek çok kararında, dava açma süresinin ilgilinin işlemi öğrendiği tarihten itibaren başlaması gerektiğini, aksi bir değerlendirmenin adil yargılanma hakkı kapsamındaki mahkemeye erişim hakkının ihlali anlamına geleceğini ifade etmiştir. Aynı zamanda Yüksek Mahkeme, dava açma süresinin başlamasının katı yorumlanmasının, Anayasa'nın 13'üncü maddesine göre temel hak ve hürriyetler sınırlandırılırken dikkat edilmesi gereken ölçülülük ilkesine aykırı olduğunu da ifade etmiştir⁵¹.

---

etkilemesi bir hakkın kısıtlanması niteliğinde değildir, aksine bir haktan faydalandırmaya ilişkindir. Dava açma hakkının belirli bir süre ile sınırlandırılmasının Anayasa'nın 13'üncü maddesi gereğince mutlaka kanunla yapılması gerekirken; dava açma süresinin hak arama hürriyeti lehine geniş yorumlanması için mutlaka bir kanuni düzenlemenin varlığı gerekli değildir. KARAVELİOĞLU, s. 404-408.

⁵¹ “Anayasa Mahkemesi bir temyiz incelemesi yapmamakla birlikte, adil yargılanma hakkı çerçevesinde mahkemeye erişim hakkına yönelik sınırlamaların veya mevzuat yorumlarının dava açmak isteyen bir kişinin mahkemeye erişim hakkının özüne zarar verecek seviyeye ulaşmaması gerektiği açıktır. Bu yönden başvuru konusu olaya bakıldığında; başvurucunun aracının müsadere edilmesiyle ortaya çıkan zararın tazmini istemiyle açılan dava hakkında, dava açma süresinin el koyma işlemi ile başlayacağına dair ilk derece mahkemesinin kararı 2577 sayılı Kanun'un 12. maddesinin oldukça katı bir şekilde yorumlanması neticesinde ortaya çıkmış olup, zararın tam ve kesin olarak oluştuğu tarihten daha önceki bir tarih esas alınarak dava açma süresinin belirlenmesi neticesinde başvurucunun mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.” AYM, Bireysel Başvuru No: 2013/5516, KT: 22.01.2015; AYM, Bireysel Başvuru No:

Anayasa Mahkemesi konuya ilişkin bir kararında ise, AİHM'in kararlarına atıfta bulunarak, AİHM'in, süre koşulu gibi dava açmaya ilişkin usul koşulları birden fazla yoruma neden olabilecek nitelikte ise, mahkemeye erişim hakkı kapsamında bireylerin dava açma haklarını engelleyecek şekilde katı bir yoruma tabi tutulmaması veya söz konusu koşulların kişilerin dava açma haklarını kullanmalarına zarar verecek katı bir biçimde uygulanmaması gerektiğini kabul ettiğini, ifade etmiştir⁵².

Yine Anayasa Mahkemesi AİHM'in kararlarına atıfta bulunarak, AİHM tarafından dava açma hakkını kullanmak yasal birtakım şartlara bağlansa da mahkemelerin usul kurallarını uygularken hem yargılamanın adil olmasına hanel getirecek aşırı şekilcilikten ve hem de yasalar tarafından konulan usul kurallarını ortadan kaldırma sonucunu doğuracak aşırı esneklikten kaçınmaları gerektiğinin; yapılan düzenlemelerin, hukuk güvenliği ilkesi ve adaletin iyi bir şekilde tecelli etmesi amaçlarına hizmet etmediği ve dava açmak isteyen kişinin önünde davasının esasını yetkili ve görevli mahkeme önünde incelemek bakımından bir engel oluşturduğu durumlarda, mahkemeye erişim hakkı ihlal edilmiş olacağına karar verildiğini vurgulamıştır⁵³.

Anayasa Mahkemesi tarafından dava açma süresi ile ilgili yapılan genişletici yorumlar ve yine Yüksek Mahkeme tarafından kararlarında AİHM'in yukarıda değinmiş olduğumuz değerlendirmelerine atıfta bulunulması, dava açma süresinin katı yorumlanmasının hak arama hürriyeti önünde oldukça büyük bir engel olduğu sonucuna bizi götürecektir. Bu sebeple, mücbir sebepler dolayısıyla kullanılamayan dava açma hakkının bireye tanınması, Anayasa Mahkemesi'nin dava açma hakkına getirilen süre sınırlarına ilişkin yaklaşımına da uygun olacaktır.

2014/7970, KT: 22.03.2018, AYM, Bireysel Başvuru No: 2013/5974, KT: 10.03.2016, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/7970>, E.T., 05.11.2018.

⁵² AYM, Bireysel Başvuru No: 2014/18578, KT: 05.07.2017, Anayasa Mahkemesinin bu kararında atıfta bulunduğu AİHM kararı ise bkz: Beles/Çek Cumhuriyeti, B. No: 47273/99, 12/11/2002, § 51; Tricard/Fransa, B. No: 40472/98, 10/7/2001, § 33. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/7970>, E.T., 05.11.2018.

⁵³ AYM, Bireysel Başvuru No: 2014/18578, KT: 05.07.2017, Anayasa Mahkemesinin bu kararlarında atıfta bulunduğu AİHM kararları için bkz: Walchli/Fransa, No. 35787 /03, 26/7/2007, § 29. Efsthathiou ve diğerleri Yunanistan, No. 36998/02, 27/7/2006, § 24. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/7970>, E.T., 05.11.2018.

6- Konunun Anayasa'nın 125'inci Maddesi Açısından Değerlendirilmesi

Mücbir sebeplerin dava açma süresini etkilemesi gerektiği yönündeki şu ana kadar saymış olduğumuz hukuki dayanakların hepsinde konuya davacı açısından yaklaşmıştır. Fakat dava açma süresinin geniş yorumlanmasının ve bu doğrultuda mücbir sebeplerin dava açma süreni etkileyebilmesinin Anayasa'nın 125'inci maddesinde ifadesini bulan, “idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır” hükmü açısından da değerlendirilmesi gerekir.

Bilindiği gibi idarenin eylem ve işlemlerinin yargısal denetimi, idarenin hukuka uygunluğunun sağlanmasında önemli bir fonksiyona sahiptir ve hukuk devleti ilkesinin de temel gereklerinden biridir. Ancak yargı mercilerinin kendiliğinden harekete geçerek idareyi denetlemeleri mümkün değildir. Bu sebeple de bireylerin dava açması yargı mercilerini harekete geçirecektir. Dava açıldıktan sonra ise re'sen araştırma ilkesi gereğince yargı mercii idarenin hukuka uygun hareket edip etmediğini kendisi değerlendirecektir. Dolayısıyla iptal davasında menfaati ihlal edilenlerin, tam yargı davasında da hakkı ihlal edilen kişilerin idarenin eylem ve işlemine karşı dava açması, hukuka uygunluk denetimi açısından kilit bir öneme sahiptir.

İdari davalarda objektif ve sübjektif dava açma ehliyetine sahip olan kişilerin kendi kusur ve iradeleri dışında meydana gelen bir olay sebebiyle kullanamadıkları dava açma haklarının kendilerine tanınmaması, idarenin eylem ve işlemlerinin yargı denetimi dışında kalmasına sebep olacaktır ki, bu da hem hukuk devleti ilkesine hem de Anayasa'nın 125'inci maddesine aykırı olacaktır.

D- Mücbir Sebebin Dava Açma Süresini Etkileyebilmesinin Şartları

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi mücbir sebep, idare hukukunda genellikle idarenin sorumluluğunu ortadan kaldıran sebeplerden bir tanesi olarak ele alınmaktadır. Bu sebeple de mücbir sebep, idarenin iradesi dışında meydana gelen, önlenmesi ve öngörülmesi mümkün olmayan olaylar olarak tanımlanmaktadır⁵⁴. Ancak bu tanım, idare için yani idarenin sorumluluğu açısından yapılan bir tanımdır. Mücbir sebebin dava açma süresini etkilemesine ilişkin olarak ise bu tanım yeterli değildir. Dava açma süresini etkilemesi konusunda mücbir sebebin tanımının birey odaklı yapılması gerekir. Çünkü

---

⁵⁴ AKYILMAZ/ SEZGİNER/ KAYA, İdari Yargılama Hukuku, s. 365.

burada mücbir sebep olarak kabul edilen olayın davacının iradesini etkileyip etkilemediği önem taşımaktadır. Bu nedenle mücbir sebep en geniş anlamı ile “*bir hakkın kullanılmasını, bir borcun ya da yükümlülüğün yerine getirilmesini engelleyen, önceden öngörülmesi ve önlenmesi imkânsız olan, kişinin kusuru dışında meydana gelmiş olan tüm olaylar*”, şeklinde tanımlayabiliriz⁵⁵.

Yapmış olduğumuz bu tanımdan yola çıkarak, bir olayın mücbir sebep olarak kabul edilip, dava açma süresini etkileyebilmesi için şu şartlara sahip olması gerektiğini söyleyebiliriz:

1- Mücbir sebep olarak kabul edilecek olayda öngörülmezlik⁵⁶, önlenemezlik⁵⁷ ve dışsallık⁵⁸ olmak üzere üç unsurun kümülatif olarak bulunması gerekir.

2- Mücbir sebep olarak kabul edilen olay sebebiyle kişinin dava açma süresini kaçırmasında kişiye atfedilebilir bir kusurun bulunmaması gerekir.

3- Mücbir sebep olarak kabul edilen olay sebebiyle dava açma hakkının kullanılması, imkânsız veya çok zor bir hale gelmiş olmalıdır.

4- Mücbir sebep olarak kabul edilen olayın dava açma süresi başlamadan önce meydana gelmesi ve dava açma süresi boyunca etkisinin devam etmesi gerekir veya dava açma süresi içerisinde gerçekleşmesi ve dava açma süresi bitene kadar mücbir sebebin etkisinin devam ediyor olması gerekir. Bir diğer ifade ile mücbir sebebin etkisi, dava açma süresi bitene kadar ortadan kalkmamış olmalıdır. 60 günlük dava açma süresi bitmeden mücbir sebebin etkilerinin ortadan kalkması halinde kişi tekrar dava açma imkânına kavuşacağından, mücbir sebebin dava açma süresini etkilediği kabul edilmemelidir.

Danıştay kararına konu bir olayda da davacı vekili, dava açma süresinin kaçırılmasının sebeplerinden bir tanesi olarak, dava açma süresi içinde gerçekleşen sokağa çıkma yasağını göstermiştir. Ancak Danıştay, sokağa

⁵⁵ Benzer bir tanım Candan tarafından şu şekilde yapılmıştır; “*bir hakkın kullanılmasını, bir borcun ya da ödevin yerine getirilmesini engelleyen, önceden görülmesi ve önlenmesi imkânsız her türlü olay*”dır. CANDAN, s. 397.

⁵⁶ Öngörülmezlik; Mücbir sebep olarak kabul edilen olayın, meydana geleceğinin önceden bilinmemesi, olayın meydana geleceği düşünülse de ne zaman meydana geleceğinin ve sonuçlarının kestirilememesidir. ÇAĞLAYAN, s. 682-683.

⁵⁷ Önlenemezlik; Mücbir sebep olarak kabul edilen olayın kaçınılmaz olması, meydana gelmesinin veya sonuçlarının ortaya çıkmasının engellenememesi anlamına gelir.

⁵⁸ Dışsallık; Mücbir sebep olarak kabul edilen olayın, kişinin iradesi dışında gerçekleşmiş olmasıdır.

çıkma yasağının 02.03.2016 tarihinde kaldırıldığını ve bu tarihten itibaren 07.03.2016 tarihine kadar dava açma imkânı varken dava açılmadığını belirterek, davacı vekilinin iddialarını yerinde görmemiştir⁵⁹.

Tespit etmeye çalıştığımız bu şartlar dâhilinde her somut olayın bir mücbir sebep olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin takdiri yargı mercilerine kalmaktadır. Mücbir sebep olarak değerlendirilebilecek halleri tahdidi bir şekilde tek tek saymak mümkün değildir. Çeşitli mevzuatlarda mücbir sebep olarak kabul edilmiş hallerin tek tek sayılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak mevzuatlarda sayılan mücbir sebep halleri genellikle tahdidi nitelikte değildir. Buna örnek olarak Vergi Usul Kanunu'nun 13'üncü maddesini verebiliriz⁶⁰. Bahsi geçen Kanun'un 13'üncü maddesinde⁶¹ mücbir sebep sayılan haller sayılmış, ancak mücbir sebep sayılan hallerin bu maddede sayılanlar ile sınırlı olmadığı da, maddenin en sonundaki "gibi hallerdir" ifadesi kullanılarak belirtilmiştir.

Bu sebeple somut olayın özellikleri yargı merci tarafından dikkate alınarak, saymış olduğumuz şartların varlığı halinde, olay bir mücbir sebep olarak nitelendirilebilmeli ve kaçırılan dava açma süresi için kişiye bir imkân tanınmalıdır.

E- Mücbir Sebep Dava Açma Süresini Ne Kadar Etkileyecektir?

Mücbir sebebin dava açma süresini etkileyebileceğini kabul ettikten sonra, mücbir sebebin etkilerinin ortadan kalkmasından itibaren kişiye ne kadar süre içinde dava açma hakkının tanınacağına da tespiti gereklidir.

Mücbir sebep dava açma süresinin ne kadarını etkilemiş ise dava açma süresi, mücbir sebebin etkisinin kalkmasından itibaren o kadar süre uzamış

⁵⁹ Dan. 15.D., 23.03.2017, E.2016/9948, K.2017/1354.

⁶⁰ Bu yöndeki diğer örnekler;

⁶¹ Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu'nun "Mücbir sebepler" başlıklı 10'uncu maddesi: "Mücbir sebep olarak kabul edilebilecek haller aşağıda belirtilmiştir: a) Doğal afetler. b) Kanuni grev. c) Genel salgın hastalık. d) Kısmi veya genel seferberlik ilânı. e) Gerektiğinde Kurum tarafından belirlenecek benzeri diğer haller".

Maden Kanunu'nun 3'üncü maddesi, "Mücbir Sebep: Sel, yangın, deprem, grizu patlaması, çökme, heyelan ve benzeri haller."

⁶¹ **Madde 13:** "Mücbir sebepler: 1. Vergi ödevlerinden her hangi birinin yerine getirilmesine engel olacak derecede ağır kaza, ağır hastalık ve tutukluluk; 2. Vergi ödevlerinin yerine getirilmesine engel olacak yangın, yer sarsıntısı ve su basması gibi afetler; 3. Kişinin iradesi dışında vukua gelen mecburi gaybubetler; 4. Sahibinin iradesi dışındaki sebepler dolayısıyla defter ve vesikalarının elinden çıkmış bulunması; gibi hallerdir."

kabul edilmelidir. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi, mücbir sebep dava açma süresi başlamadan veya dava açma süresi başladıktan sonra ancak dava açma süresinin içerisinde gerçekleşmeli ve dava açma süresi bitene kadar da etkisini devam ettirmelidir.

Mücbir sebep dava açma süresi başlamadan gerçekleşmiş ise, dava açma süresi işlemeye başlamayacaktır. Mücbir sebebin etkisinin ortadan kalkmasının ardından dava açma süresi işlemeye başlayacaktır.

Mücbir sebep, dava açma süresi başladıktan sonra ancak dava açma süresinin içerisinde gerçekleşmiş ise, dava açma süresinin kaçınıcı gününden itibaren etki etmeye başlamış ise, o tarihten itibaren dava açma süresi sona erene kadar kaç gün varsa, o kadar süre, kişiye ilave olarak verilmelidir. Örneğin, 60 günlük dava açma süresinin 50'nci gününde mücbir sebep olarak kabul edilen olay gerçekleşmiş ve 60 gün tamamlanana kadar etkisi devam etmiş ise, mücbir sebebin etkisinin kalkmasından itibaren 10 günlük bir sürede dava açılmasını beklemek makul bir çözüm olacaktır.

Danıştay ise Afyon depreminin dava açma süresini etkileyeceğini kabul ettiği kararında, mücbir sebebin ortadan kalkmasından itibaren “*makul sürede*” dava açıldığı vurgusunu yapmış ve dava açma süresinin bitmesin ardından 7 gün sonra açılan davayı kabul etmiştir⁶².

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Vergi Usul Kanunu'nun 13'üncü maddesinde mücbir sebep olarak kabul edilen haller sayılmış ve aynı Kanun'un 15'inci maddesinde de, 13 üncü maddede yazılı mücbir sebeplerden herhangi birinin bulunması halinde bu sebep ortadan kalkıncaya kadar sürelerin işlemeyeceği ve bu durumda tarh zamanaşımının, işlemeyen süreler kadar uzayacağı düzenlenmiştir. Mücbir sebep dolayısıyla dava açma süresinin ne kadar uzayacağını tespitinde Vergi Usul Kanunu'nda getirilmiş olan çözüm kabul edilmeli, mücbir sebebin etkisini devam ettirdiği süre kadar dava açma süresi uzamış kabul edilmelidir. Ancak mücbir sebebin etkili olduğu süreyi somut olayda tespit etmekte sıkıntı yaşanması halinde, somut olayın özellikleri dikkate alınarak, makul bir süre içinde davanın açılabilceği de kabul edilmelidir.

GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Hak arama hürriyetinin kullanılmasının en etkili yolu olan dava açma hakkının idari davalar açısından önündeki en büyük engel, bu hakkın

⁶² Dan. 4.D., 20.06.1996, E.1995/6183, K.1996/2698.

kullanılmasının belirli bir süreye tabi tutulmuş olmasıdır. Ancak idari istikrarın sağlanması gibi birtakım pratik sebeplerle dava açma süresi kanun koyucu tarafından 60 gün ile sınırlandırılmıştır.

Dava açma süresinin idari yargılama hukukunda kamu düzeninden olduğu ve hak düşürücü süre niteliğinde olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple de dava açma süresinin herhangi bir yasal düzenleme olmadığı sürece uzamasının mümkün olmadığı pek çok yargı kararıyla da ifade edildiği görülmektedir. Bununla beraber nadiren de olsa mücbir sebepler dolayısıyla dava açma süresinin uzayacağını kabul eden yargı kararlarına rastlanmaktadır.

İdari yargılama hukuku dışında, medeni yargılama hukuku ve ceza yargılama hukukuna baktığımızda, kendi hukuk dallarındaki sürelerin belli sebepler altında uzaması veya sürelerin kaçırılması halinde bireylere “eski hale getirme” müessesesi yeni bir hak tanınabilmektedir. Ancak idari yargılama hukukunda kişilerin süreleri kaçırmaları durumunda bu sürelerin uzatılıp uzatılamayacağı yönünde herhangi bir düzenleme bulunmamakta ve bir yasal düzenleme bulunmaması gerekçe gösterilerek idari dava açma sürelerinin uzamayacağı genel olarak ifade edilmektedir.

Bireylerin herhangi bir kusuru olmadan gerçekleşen, öngörülemeyen ve önlenemeyen olaylardan dolayı kaçırılan dava açma süreleri için kişilere yeni bir hakkın tanınması, hak arama hürriyetinin bir gereğidir⁶³. Nitekim Anayasa Mahkemesi de son dönemde vermiş olduğu pek çok kararında dava açma süresinin hak arama hürriyeti açısından önemine değinerek, bu konuda çok katı yorum yapılmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Ayrıca idari davalarda dava açma süresi hak düşürücü sürenin tüm özelliklerini de taşımamaktadır. Dolayısıyla hak düşürücü süre niteliğinde olmasını, mücbir sebeplerden dolayı dava açma süresinin uzamamasının bir gerekçesi olarak kabul etmek de mümkün değildir.

İdare hukukunun ve idari yargılama hukukunun temelinde var olan eşitsizlik bireylere tanınan dava açma hakkı ile dengelenmektedir. Dolayısıyla daha güçlü olan idare karşısında bireylere tanınan dava açma hakkının kullanılabilmesi büyük öneme sahiptir. Kişinin kusuru dışında gerçekleşen bir olay sebebiyle dava açma süresini kaçırdığını ispatlaması halinde ve bu olayın mücbir sebep şartlarını taşıması durumunda dava açma imkânının tanınması gerekir. Aynı zamanda idari davaların, idarenin hukuka uygun davranmalarını

---

⁶³ Benzer yöndeki görüş için bkz: YILDIRIM Turan, İdari Yargı, Beta Yayınları, İstanbul, 2010, s. 401-402.

sağlamaktaki fonksiyonları da göz önünde bulundurulduğunda, mücbir sebeplerden dolayı kullanılmayan dava açma hakkı için kişilere yeni bir hakkın tanınmasının, hukuk devleti ilkesinin ve idari davaların varlık amacının da bir gereği olduğu rahatlıkla söylenebilir.

İdarenin yargısal denetiminde bireylerin dava açma hakkını kullanması yargı mercilerini harekete geçirici bir mekanizmadır. İptal davasında menfaati ihlal edilenler, tam yargı davasında da hakkı ihlal edilenler tarafından dava açılmadığı sürece yargı mercilerinin idarenin eylem ve işlemlerini denetlemesi mümkün değildir. Bu sebeple idari dava açma hakkını, bu hakkın muhatabı açısından öneminin yanında, idarenin hukuka uygunluğunun sağlanmasındaki fonksiyonu da dikkate alınarak katı yorumlanmaması, Anayasa'nın 125'inci maddesindeki, "idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açıktır" hükmüne de uygun olacaktır.

Bireylere açacakları idari davalara ilişkin dava açma süresi adı altında belirli bir süre tanınmasının sebebi, kişilerin idarenin faaliyetinin hukuka uygun olup olmadığını ve dava konusu yapmanın gerekli gerekmediğini değerlendirebilmesine imkân tanımak, aynı zamanda da idarenin işlemlerinde kararlılığı sağlamaktır⁶⁴. Dolayısıyla dava açma süresinin idare ile ilgili bir yönü olduğu gibi birey ile ilgili bir yönü de bulunmaktadır. Kişi kendisine tanınan bu süre içerisinde dava açıp açmamaya karar verecek ve dava açmaya karar verirse, açacağı davaya ilişkin hazırlık yapacaktır. Kişinin kendisine tanınmış olan bu süreyi, kendi kusuru ile neden olmadığı bir olaydan dolayı kullanamaması halinde, kişiye ilave bir imkân tanınmaması hak arama hürriyetinin özüne müdahale olacaktır.

Kişinin hak arama hürriyetinin bir gereği olarak açacağı davaya ilişkin hazırlık yapması için tanınmış olan bu sürenin, hukuki veya fiili imkânsızlık sebebiyle kullanılmaması durumunda, bir anlamı kalmayacaktır. Danıştay da eski tarihli bir kararında 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu'nun yargı mercilerine başvurmayı engelleyen hükmünün Anayasa Mahkemesi tarafından iptali üzerine, bahse konu hüküm dolayısıyla hakkında dava açılmayan işlemlere karşı açılan davalarda, "90 günlük müddetin; idari kaza yoluyla Danıştay'a dava açmanın hukukten mümkün olduğu ahvalde ancak yürümeye başlayacağı" nı ifade ederek, dava açma imkânının olmadığı durumlarda dava açma süresinin işlemeyeceğini kabul etmiştir⁶⁵.

⁶⁴ GÖZÜBÜYÜK/ TAN, s. 812.

⁶⁵ Dan. 5.D., 20.04.1965,E.1963/2050, K.1965/934, Nakleden; ÇIRAKMAN, s. 194.

Yine Danıştay bir kararında da görüşümüzü destekler nitelikte dava açma süresine ilişkin şu yorumu yapmıştır; “*Adli süreçlerde tektipliği öngören usul kuralları ve bu kapsamda başvuru süreleri, başvuruçular açısından keyfilikten uzak, eşit muamele imkânı yoluyla öngörülebilirlik sağlamakta, böylece hukuki güvenliği temin etmektedir. Ancak adli süreçte istikrarı sağlamak için getirilmiş prosedürlerin hakkın özünü ortadan kaldıracak ve kişinin mahkemeye erişimini engelleyecek şekilde uygulanmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir.*”⁶⁶.

Mücbir sebepler dolayısıyla kullanılamayan dava açma hakkının kişiye tanınmasının hak arama hürriyetinin ve mahkemeye erişim hakkının bir gereği olduğunu tespit ettikten sonra, AİHS'nin 6'ncı maddesi kapsamında değerlendirilebileceğini söylemek de yanlış olmayacaktır. Anayasamızın 90'ıncı maddesinin son cümlesine göre temel hak ve hürriyetler ile ilgili uluslararası antlaşmalara öncelik tanımamız gerektiğinden, dava açma süresinin uzayabileceğine ilişkin bir düzenlenmenin bulunmaması, mücbir sebeplerin dava açma süresine etkisine yönelik katı yorumu hukuka aykırı hale getirecektir.

Ayrıca Anayasa'nın 13'üncü maddesi gereğince, temel hak ve hürriyetler ancak kanunla ve hakkın özüne dokunmadan sınırlanabilecektir. Dolayısıyla hak arama hürriyeti de ancak kanunla makul bir süre ile sınırlanabilir. İdari dava açma hakkı da bu şekilde İdari Yargılama Usulü Kanunu tarafından makul bir süre ile sınırlandırılmıştır. Mücbir sebepler dolayısıyla kullanılamayan bu süre için kişiye bir imkân tanınması da hak arama hürriyetinin bir gereğidir. Bu hakkın sınırlandırılmasının da ancak kanunla olması ve hakkın özüne dokunmaması gerekir. Oysaki mücbir sebeplerden dolayı dava açma süresinin uzamayacağına ilişkin herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bu yöndeki bir yasal düzenleme de hakkın özüne müdahale niteliğinde olacak ve bir üst paragrafta ifade ettiğimiz gibi, AİHS'nin 6'ncı maddesine aykırı olacağından uygulanma kabiliyeti de olmayacaktır. Mücbir sebepler dolayısıyla dava açma süresinin uzamayacağı yönündeki bir yasal düzenlemenin varlığı halinde bile, bu hükmün uygulanması hukuka aykırı olacakken; bu yönde herhangi bir kısıtlayıcı hüküm yer almadan mücbir sebeplerin dava açma süresini etkilemeyeceğini söylemek mümkün değildir.

Ancak bu noktada mücbir sebep olarak kabul edilecek olayı doğru tespit etmek gerekir. Mücbir sebep olarak kabul edilecek olay; öngörülemez,

---

⁶⁶ Dan. 15.D., 23.03.2017, E.2016/9948, K.2017/1354.

önlenemez ve dışsallık özelliklerine sahip olmalı, dava açma süresi başlamadan veya dava açma süresi başladıktan sonra ancak dava açma süresi sona erene kadar etkisini devam ettirmelidir. Aynı zamanda mücbir sebep olarak kabul edilen olayın, dava açma hakkını kullanmayı imkânsız kılması veya çok zorlaştırması gerekmektedir.

Sonuç olarak, kişinin iradesi dışında ve kusuru olmaksızın gerçekleşen, önlenemeyen ve öngörülemeyen nitelikteki bir olay sebebiyle dava açma hakkını kullanması mümkün olmazsa, kişiye yeni bir dava açma hakkının tanınması hak arama hürriyetinin ve adil yargılanma hakkının bir gereğidir ve kişiye bu imkânın tanınması için açık herhangi bir yasal düzenlemeye gerek yoktur. Çalışmamız içerisinde de değindiğimiz AİHM'nin ve Anayasa Mahkemesinin pek çok kararında belirttiği gibi dava açma hakkına ilişkin usuli kurallar çok katı yorumlanmamalıdır. Bu usuli kurallardan bir tanesi olan süre sınırı da bireylerin hak arama hürriyetine engel olacak şekilde yorumlanmamalıdır. Usul kuralları katı uygulanarak esas usule feda edilmemeli, asıl olanın idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı dava açılabilmesi gerçeği olduğu göz ardı edilmemelidir. Dava açma hakkına getirilen sınırlamalar özgürlükler lehine yorumlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKYILMAZ Bahtiyar/ SEZGİNER Murat/ KAYA Cemil, Türk İdari Yargılama Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara, 2018.
- ARAL Kenan, Danıştay Muhakeme Usulü, Sevinç Matbaası, Ankara, 1965.
- ATALI Murat/Ermenek İbrahim/Erdoğan Ersin, Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2018.
- ARSLAN Ramazan / YILMAZ Ejder / TAŞPINAR AYVAZ Sema, Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016.
- KURU Baki/ ARSLAN Ramazan/ YILMAZ Ejder, Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.
- CANDAN Turgut, Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu, PWC Yayınları, İstanbul, 2015.
- ÇAĞLAYAN Ramazan, İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2018.
- ÇIRAKMAN Erol, “İdari Davalarda Süre”, İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler I, Güneş Matbaası, 1976, Ankara, (s. 190-216).
- DEMİRKOL Selami, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında “Adil Yargılanma Hakkı”, http://www.danistay.gov.tr/upload/3_adilyargilamahakki.pdf, E.T., 26.10.2018.
- DURAN Lütfi, “İdari Kazada Dava Açma Müddeti”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/97021>.
- EVREN Çınar Can, “İdarenin Sorumluluğunu Etkileyen Neden Olarak Mücbir Sebep”, GÜHFD, C. XIV, Y. 2010, S.1, (s. 263-297).
- GÖLCÜKLÜ Feyyaz, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ‘Adil Yargılanma’”, http://politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/49/1/15_feyyaz_golcuklu.pdf, E.T., 26.10.2018.
- GÖZÜBÜYÜK A. Şeref/ GÖLCÜKLÜ Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013.
- GÖZÜBÜYÜK A. Şeref/ TAN Turgut, İdare Hukuku C.II, İdari Yargılama Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2014.
- ERDÖNMEZ Güray, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, C. I, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2017.
- İNCEOĞLU Sibel, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil

Yargılanma Hakkı- Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler, Beta Yayınları, İstanbul, 2013.

KAPLAN Gürsel, İdari Yargıda Dava Açma Süreleri, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011.

KAPLAN Gürsel, İdari Yargılama Hukuku, Ekin Yayınları, Bursa, 2017.

KARAVELİOĞLU Celal, İdari Yargılama Usulü Kanunu, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.

ONAR Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, C.III, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1966.

ULER Yıldırım, “Yönetmelik Yargıda Dava Müddeti”, I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Birinci Kitap: İdari Yargı, 1-4 Mayıs 1990, Ankara, (s. 209-262).

YILDIRIM Turan, İdari Yargı, Beta Yayınları, İstanbul, 2010.

ZABUNOĞLU Yahya K., “İdari Yargıda Dava Açma Süresi”, I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Birinci Kitap: İdari Yargı, 1-4 Mayıs 1990, Ankara, (s. 187-208).